№ 7. Панядзелак, 24 кастрычніка (11 акцябра) 1921 году. Год I.

БЕЛАРУСКІЯ ВЕДАМАСЬЦІ

АДРЭС РЭДАКЦЫІ і КАНТОРЫ: Вільня, Вострабрамская 9 (Wilno, Ostrobramska 9), АДЧЫНЕНА што дня, апрача сьвят, ад 11 да 2 гадзіны.

Падпіска з паштовай перасылкай на 3 месцы 400 польскіх марак. За граніцай у два разы даражэй.

Цана абвестак: 75 польскіх мар. за радок самага дробнага шрыфту. Газэта выходзіць раз у тыдзень.

№ каштуець 30 польскіх марак

Што чуваць у сьвеце?

Сэрбска-албанскія адносіны.

Італьянскі ўпаважнены у Белградзе заявіў сэрбскаму Ураду ад імя саюзьнікаў, што Антанта не дапусьціць да нарушэньня цэласьці Албанскай тэрыторыі.

Справы Ірляндыі.

У Лёндане ад'ынілася канфэрэнцыя па ірляндзкай справе пад старшынствам Лейд-Джорджа.

Сэрбскія каралі.

Сэрбскі кароль Аляксандар паведаміў рымскага Папу, што ён рашыў адрачыся ад прастолу на карысьць свайго брата Юрыя.

Грэка-турэцкая вайна.

Па вестках з Канстантынопаля, да кватэры Кемаль-пашы выехала неафіцыяльная дэлегацыя, якая складаецца з ангельскіх і францускіх афіцэраў і мае запрапанаваць Кемалю новыя, болей карысныя для Турцыі варункі замірэньня з грэкамі.

Унутраная вайна ў Кітаі.

З Бэрліна паведамляюць, што прэзыдэнт Паўднёва-Кітайскае рэспублікі ідзе з войскам на Пэкін.

Польшча шукае пазыкі.

„Gaz. Warsz.“ даведалася, што пасол д-р Радзішэўскі выехаў у Брусэль з мэтаю знайсьці для Польшчы міліярдовую загранічную пазычку.

Забіўства польскага секрэтара ў Маскве.

16 г. м. ўночы забіт у Маскве ударам штылета ў шыю сэкрэтар польскай дэлегацыі Францкэвіч. Адбываецца сьледзтва.

Гандаль з Савецкай Расеяй.

З Гэльсынфорсу перадаюць, што падпісаны фінска-савецкі дагавор аб вывазе лесу з Карэліі.

Русіфікацыя ў Усходняй Беларусі.

З Віцебска паведамляюць: „Віцебская, Магілеўская і Смаленская губэрні, адарваныя ад Беларусі і далучаныя савецкаю ўладаю да Маскоўшчыны, церпяць у гэты час нацыянальны ўціск. Беларускай школы, газэты і культурных беларускіх арганізацый няма. Адміністратыўная мова расейская. Савецкія камісары разьвіваюць тут русіфікацыйную дзеяльнасьць.“

(Белар. прэс-бюро).

Сельска-гаспадарская кааперацыя ў Савецкай Беларусі.

Цэнтральны Беларускі Хаўрус с.-г. таварыстваў у кароткі час кааперыраваў каля 1.000 гаспадарак. Арганізавана 18 с.-г. таварystваў. (Белар. прэс-бюро).

Беларускі школьны дэпартамэнт у Латвіі.

На паседжаньні Рады Міністраў Латвіі разглядалася пытаньне, высунутае групай соц.-дэмакр. Установчага Сойму аб адкрыцьці Беларускага Школьнага Дэпартамэнта. Рада пастанавіла адчыніць такі Дэпартамэнт, і ўжо дадзены патрэбныя кошты на яго арганізацыю ў самы кароткі час. На пасаду кіраўніка Дэпартамэнта Цэнтральны Летгальскі камітэт „Бацькаўшчыны“ падаў кандыдатуру старшыні „Бацькаўшчыны“ ў Люцыне, дырэктара Люцынскай гімназіі п. Сахара. У першы чарод адчыняюцца беларускія школы ў Дзьвінскім павеце і некаторых валасьцях Люцынскага павета, потым у Рэжыцкім павеце і Курляндыі.

(Белар. прэс-бюро).

Беларуская Нацыянальна-Палітычная Нарада у Празе.

Дзеля таго, што карэспандэнцыі супрацоўніка „Беларускіх Ведамасьцей“ гр. Кастусёнка, мабыць, згубіліся па дарозе з Прагі ў Вільню, мы друкуем дадатковыя весткі аб Нарадзе па пражскіх газэтах „Čas“ і „Воля Россіи“, якія прышлі ў рэдакцыю з паметкай аб праглядзе іх польскаю цэнзураю.

Прэзыдыум Нарады складаўся з А. Цьвікевіча, В. Захаркі і Барана.

Канфэрэнцыя пастанавіла зьвярнуцца з прывітальнымі тэлеграмамі да мін. загр. спраў Чэхаславацкай рэспублікі д-ра Бенеша, а таксама парламэнтаў Эстоніі, Латвіі і Літвы.

На другім паседжаньні Старшыня Ураду Бел. Нар. Рэсп. **Вацлаў Ластоўскі** выступіў з вялікім дакладам.

Даўшы гістарычную спраўку аб паўстаньні граніц 72 года, аратар падробна пераказаў, як падрыхтаваўся мір у Рызе. Падчырківаючы вераломства польскіх і бальшавіцкіх дыплёматаў, ён казаў, як бальшавікі заляцаліся да беларускіх прадстаўнікоў, маючы з імі перагаворы, а гэтым часам рабілі падзел Беларусі.

Чародныя аратары **Душэўскі, Мамонька** і інш. намалявалі яскравы абраз тэрору і гвалту ў акупаваных частках Беларусі. „Ні польскія імпэрыялісты, ні маскоўскія цэнтралісты ня створаць вольнай Беларусі. Мы павінны арыентавацца на сябе, на нашых беларускіх сялян і работнікаў. У гэтым парука ўсьпеху ў стварэньні вольнай, незалежнай і працоўнай Беларускай рэспублікі“.

— Вось грунтоўны матыў усіх прамоў.

На трэці дзень Нарада слухала даклады аб Рыскім трактаце і эканамічным становішчы Беларусі і вынесла адпаведныя рэзалюцыі.

Грам. **Заяц** (Урад Бел. Нар. Рэсп.) паказуе, што лёзунг „гора слабым“ чырвонай стужкаю цягнецца скрозь увесь Рыскі мір. „Ня гледзячы на разрэз жывога цела Беларусі, яна будзе жыць. Домбскі і хто з ім кажуць: Беларусь не павінна існаваць, бо гэта не карысна ані польскім жыхарам Беларусі, ані самой Польшчы.

У цёмныя часы царскага рэжыму Васілеўскі і Пілсудзкі працавалі „за нашу і вашу волю“, я ведаю, многія з іх працавалі з намі ў беларускіх рэвалюцыйных арганізацыях. Але што робяць яны цяпер? Дашынскі сказаў: „мы вас падзялілі, бо былі дужэйшыя“.

Далей грам. Заяц, паўтарыўшы вядомыя словы, што „умовы — кавалачкі паперы“, кажа: „Лепшая частка чалавецтва павінна падвысіць сваё слова на абарону уціснутых, а ні прынятыя намі рэзалюцыі, ні пэтыцыі нічога ня зробяць. Мы павінны вярнуцца на месцы і там набірацца сіль“.

Па скончаньні прамоў аднагалосна прынята рэзалюцыя, пададзеная палітычнай камісіяй і складзеная з двух частак. У першай выказан пратэст супроць самых асноваў Рыскага міру. У другой — супроць практыкі акупацыйных уладаў, як у польскай, так і ў савецкай акупацыі.

Далей Нарада слухала даклад эканамічнай камісіі. Дакладчык грам. **Душэўскі**, падробна застанавіўшыся на эканамічным жыцьці Беларусі ў нармальны час і цяпер, прыйшоў да вываду, што беларускую прамысловасьць чакае вялікая будучыня. Патрэбныя для разьвіцьця прамысловасьці фактары: гатоўка сырца, апалу і кваліфікаванай рабочай сілы ёсьць у Беларусі з лішкам. Потым дакладчык зачапіў і драпежнае зьніштожаньне прыродных багацьцяў Беларусі акупантамі. Пададзеная дакладчыкам ад імя эканамічнай камісіі рэзалюцыя прынята аднагалосна.

Між іншым, у гэтай рэзалюцыі, якая ў загранічных газэтах надрукавана поўнасьцю, сказана (ў артыкуле 2): «Беларуская Нацыянальна-Палітычная Нарада папераджае, што правы канцэсіянэраў на канцэсіі, выданыя акупантамі, Беларусь ніколі ня прызнае». Другія артыкулы кажуць аб адносінах Беларусі да распрадажы яе багацьцяў чужынцамі і да калёнізацыі яе земляў, з адзнакаю, што Беларусь ніколі ня прызнае калёнізатараў за сваіх грамадзян.

Нарада пастанавіла заснаваць паўсёднае Эканамічнае Бюро ў Празе. У склад Бюро увайшлі: Душэўскі, Дубяйкоўскі, Жытлоўскі, Бароўскі і Боеў.

У рэзалюцыі аб **Рыскім трактаце** сказана, што „стоячы на грунце Граматы Рады Беларускай Народнай Рэспублікі ад 25 III. 1918 г., абвесьціўшай незалежнасьць Беларусі ў межах лічэбнай перавагі беларускага народа, Бел. Нац.-Пал. Нарада, складзеная з прадстаўнікоў беларускіх партый і нацыянальных арганізацый, сабраных у Празе з усіх акупаваных беларускіх земляў“, аднагалосна заяўляе (перадаём у сваім пераказе), што Беларускі народ ніколі не адмовіцца ад змаганьня за незалежнасьць і непадзельнасьць Беларусі, што ўсе ранейшыя беларускія пратэсты супроць падзелаў Беларусі Нарадай падцьвярджаюцца і што Нарада заклікае ўсе беларускія сілы да спраўджаньня беларускіх жаданьняў.

У **Віленскім пытаньні** Нарада прызнае, што яно разьвязана Лігай Нацый бяз удзелу прадстаўнікоў Беларускага Народа і навет без фармальнага азнаямленьня з яго воляй. Нарада будзе лічыць пастанову Лігі Нацый часоваю да мамэнту склікаць Вышэйшага Законадаўчага Органу Беларусі, якому аднаму належыць права устанавіць паўсёдныя граніцы Беларусі. Нарада пратэстуе супроць пастаноў Лігі Нацый, прызнаючых беларусаў за нацыянальную меншасьць у Віленшчыне. У адносінах да Літвы Нарада мае пеўнасьць, з пагляду векавой супольнасьці палітычных і эканамічных інтарэсаў, знайці адпаведныя шляхі к добрасуседзкаму гаспадарственаму сужыцьцю. Вільня мае быць яблыкам не разладу, але аб'яднаньня беларусаў з ліцьвінамі. Нарада прызнае чародным падзелам Беларусі адданьне Лігаю Нацый Горадзеншчыны з Горадняю Польшчы.

Пасьля Горнай Сьлезіі чарод за Віленшчынай.

Польска-нямецкая спорка аб-тым, каму валадаць Горнай Сьлезіяй, здаецца, скончана. Пасьля таго, як у Гор. Сьлезіі адбыўся плебісцыт (20 марца г. г.), які даў больш карысныя рэзультаты немцам (нямецкіх галасоў 3.5, а польскіх 2.5), Ліга Народаў да апошняй пары не магла прыдумаць выхаду з заблутанага палажэньня, так як плебісцыт, адбыўшыйся не на карысьць палякоў, паказаў, аднак, што немцы маюць перавагу па гарадох, а палякі па вёсках, асабліва ва ўсходняй Сьлезіі. Прымаючы пад увагу польскасьць сялянства, ад вякоў пражываючага ў Сьлезіі, і тое, што нямецкія жыхары гарадоў зьяўляюцца элемэнтам па большай часьці прышлым, Ліга Народаў зусім правільна пастанавіла падзяліць Горную Сьлезію, кіруючыся гл. чынам статыстыкай сялянства, і не зьвяртаючы асаблівай увагі на нямецкую большасьць у гарадох. Дзякуючы такому прынцыпу, Польшча атрымала вельмі значную часьць Горнай Сьлезіі з багатымі, мала вычэрпаным яшчэ промысламі вугальля, цынку, волава і інш. багацьцямі.

Цікава адзначыць, што праз увесь час споркі з-за Горнай Сьлезіі немцы упарта даказывалі, што 1) Сьлезія ня можа быць падзеляна, так як кожны пункт гэтага прамысловага вокругу цесна зьвязаны адзін з адным, што 2) Гэрманія ня зможа выплаціць саюзьнікам наложанай на яе кантрыбуцыі, калі ад яе адбяруць хоць часць Сьлезіі, што 3) падзел Сьлезіі катастрафічна адаб'ецца на прамысловасьці амаль ні ўсяго сьвету і г. д.

На ўсе гэныя ляментацыі Ліга Народаў, відаць не зьвярнула увагі і падзяліла Горную Сьлезію — не на карысьць немцаў.

Польшча атрымала над немцамі вялікую пабеду і мы шчыра радуемся ёй. Але радуючыся, мы хочам сказаць, чаму мы радуемся.

А вось чаму:

У рашэньні Лігі Народаў здаць большую часьць Горнай Сьлезіі Польшчы мы угледжываем прызнаньне таго справядлівага палажэньня, што сялянства, як найбольш нярушлівая маса, зьяўляецца апораю пры рашэньні пытаньня, каму прызнаць спорны край. Тады як жыхары гарадоў зьяўляюцца па большай часьці элемэнтам наплывовым, зьмяняючымся, рухлівым, як вада або жывое серабро. Мала што немцы, дзякуючы сваёй больш высокай культуры і карыстаючыся з свайго дзяржаўнага пануючага палажэньня, захапілі у свае рукі ўсе прамысловыя цэнтры Горнай Сьлезіі і яе гарады. Сялянства, жыўшае спакон веку ў Горнай Сьлезіі, асталося польскім, якім і было.

На наша зданьне, Ліга Народаў сваім мудрым рашэньнем Горна-Сьлескай праблемы разам з тым як-бы выказала свой пагляд, чым яна будзе кіравацца пры аналёгічных з Горна-Сьлезкім пытаньнях. Яна будзе кіравацца на статыстыку, на голас сялянства, гэтай аснаўной клясы кожнай стараны.

Калі мы ня мыляемся ў палітычных матывах Лігі Народаў, лёгшых у аснову пры вырашэньні Горна Сьлескай справы, і ўсе іншыя нявырашаныя яшчэ Л. Н. пытаньні: аб Усходняй Галіцыі, этнаграфічна-украінскіх і беларуска-літоўскіх тэрыторыях, паложаных на ўсход ад лініі Кэрзона, павінны быць вырашаны, прынімаючы пад увагу глаўным чынам голас сялянства, а не гарадоў, што вельмі важна для нас, так як гарады нашага краю ня носяць мясцовага нацыянальнага характару. Для нас-беларусаў, пражываючых у Горадзеншчыне, Віленшчыне і часьці Меншчыны, якія амаль ні цалком знаходзяцца цяпер пад Польшчаю, надыходзіць, як нам здаецца, досыць крытычны час.

З польскіх і заграніцных газэт відаць, што Ліга Народаў, пакончыўшы з Горна-Сьлескай справай, займецца Усходняй Галіцыяй, Віленшчынай і іншымі такзванымі „усходня-крэсовымі“ справамі Польчшы. Калі гэта будзе так, то трэба быць гатовымі да ўсякіх спосабаў, якія запрапануе Ліга Народаў, каб разрашыць і нашу долю.

Мы маем цьвёрдую надзею, што Ліга Народаў не падыме з магілы цень Ягелы і зьвязаную з яго імем ідэю дынастычнай крутні краямі і народамі, што яна не захоча сказаць: далоў ўсялякую сьвятасьць, далоў права народаў, далоў нацыянальныя ідэалы, калі ідзе гутарка аб грубай якогось карысьці, аб яго матэрыяльным багацьці.

Мы думаем, што Ліга Народаў скажа: „Няхай бароніць усіх нас Бог ад таго, каб запанаваў у сьвеце прынцып, што калі што-небудзь каму патрэбна, дык ён меў бы права ўзяць гэнае сабе гвалтам!!“ (Словы Д-ра Фэл. Канечнага, з яго кніжкі: „Czeskie a Polskie prawo do Cieszyńskiego“. Warszawa. 1919 г.)

Каб вырашыць справу нашага краю, які спакон веку быў і ёсьць беларуска-літоўскім, ня прыходзіцца ламаць галавы.

Ен павінен і цяпер астацца беларуска-літоўскім і свабодным ў вырашэньні сваёй долі ад уплываў і напіску суседзяў. Мясцовыя не беларуска-літоўскія элемэнты, загарантаваныя ў сваіх нацыянальных правох, нічым не павінна быць пакрыўджаны.

Так няхай-жа пануе над намі ня сіла чужога аружжа, а воля усіх жыхароў нашага краю, і пераважна сялянства.

Пакуль гэтага ня будзе, край наш будзе цацкаю ў чужых руках.

Спробы вырашэньня нашай долі, будзь то пры помачы Сойму ў Вільні, ці яшчэ якім спосабам, але без умяшацельства Лігі Народаў, ня могуць даць аніякіх добрых рэзультатаў для краю. Каб былі добрыя рэзультаты, трэба свабода, свабода і свабода... для ўсіх, а яе цяпер няма.

М. К.

Мэморыял цэнтральнае Беларускае Школьнае Рады да Міністра Асьветы Польскае Рэспублікі

„ВАША ЭКСЦЭЛЕНЦЫЯ!

„Вольныя з вольнымі“, „Роўныя з роўнымі“ — вось харошыя лёзунгі, што несьлі польскія легіоны выпісанымі на сваіх штандарах, якія абвяшчалі заўсёды з перакананьнем прадстаўнікі Польскага Гаспадарства у яго барацьбе за ўсходнія межы, родзячы ў суседніх народаў пэўныя надзеі на Польшчу, як на асвабадзіцельку і абарояніцу іх нацыянальных правоў. Цяпер ужо гэная барацьба скончылася, межы ўстаноўлены. Цяпер Установчы Сойм прыняў ужо конституцыю Рэчыпаспалітай, якая гварантуе кожнаму грамадзяніну „права захаваньня свае нацыянальнасьці і разьвіцьця свае мовы і нацыянальных асаблівасьцяй“.

Мы ня кажам навет аб такіх фактах паміжнароднага значэньня, як вэрсальскі і рыскі трактаты, што гварантуюць правы нацыянальных меншасьцяй. І адпак цяпер у адносінах да беларускага народу, якога часьць апынулася ў межах Польшчы, мы ня бачым правядзеньня ў жыцьцё гэных лёзунгаў, спаўненьня гэвых надзеяў.

Жыцьцё пярэчыць усім харошым лёзунгам аб свабодзе, а адміністрацыйная практыка на беларускіх землях ідзе ня толькі проці прынцыпаў канстытуцыі і ўсялякіх паміжнародных трактатаў, але гваліць часта самыя элемэнтарныя правы да жыцьця беларускага народу.

У ніводнай можа абласьці беларускага жыцьця так ня чуецца страшэнная розьніца паміж лёзунгам і дзелам, паміж замерамі і ажыцьцёўленьнем іх, як у вобласьці школьнай, у гісторыі беларускае школы, перасьледаванай, гвалтаванай і сыстэматычна руханай школьнымі ўладамі.

У 1919 г: пры першым занятку польскім войскам беларускіх зямель, у беларускім грамадзянстве і беларускім народзе была надзея, што пры польскай уладзе будзе магчымасьць культурна-асьветнае працы, а значыцца наўперад працы школьнае. Беларускую школьную працу можна была павесьці адразу шыраka, бо ў сьвядомым нацыянальна беларускім грамадзянстве ставала сіл, адпаведна прыгатаваных да працы ў школах. Адразу таксама зьвярнулі ўвагу і на вучыцялёў Беларусоў, якія дагэтуль з прычыны забарону беларускіх школ прымушаны былі вучыць у расейскіх школах. Гэтае вучыцяльства, паходзячае выключна з беларускага сялянства, яшчэ ў 1906 г. мела сваю беларускую патайную арганізацыю „Беларускі Вучыцельскі Саюз“, якога некатотыя сябры былі выкрыты і засуджаны на выгнаньне ў Сыбір. Гэтае вучыцельства за апошнія гады, падчас рэвалюцыі ў Расеі, аканчальна ўсьвядомілася нацыянальна і праслухаўшы хоцьбы каротка-часовыя беларускія курсы, магло-б вучыць у беларускіх пачаткавых школах. Дык дзеля гэтага вучыцельства былі зарганізаваны беларускія курсы ў 1919 г. — двое ў Вільні і двое ў Менску. У Вільні скончыла курсы 385 вучыцялёў і ў Менску каля 400. У пазьнейшым часе ў 1920 г. было яшчэ некалькі курсаў у Менску і адны ў Слуцку. На віленскіх курсах вучылася вучыцельства з Віленшчыны і Горадзеншчыны, на менскіх — з Віленшчыны і Меншчыны. Курсы гэныя былі зарганізаваны з дазваленьня і матар'яльнае падмогі польскае ўлады.

Але калі па скончаньні курсаў з пачаткам школьнага году з сотняў месц пачалі надаваць просьбы аб адчыненьні беларускіх пачаткавых школ, то ўсіх сустрэла рашчараваньне. Бо аказалася, што гэныя курсы былі часоваю ўступкаю польскае ўлады беларускаму школьнаму руху.

Школьная палітыка п. Зарэцкага, шэфа сэкцыі асьветы у „Цывільным упраўленьні Усходніх Зямель“ і акружнога школьнага інспэктара п. Вэнслаўскага была абсалютна варожая да беларускіх школ, дзеля чаго зусім не дазвалялася адчыняць беларускія школы ў Віленшчыне і Горадзеншчыне. Нічагусенькі не памаглі пастановы валасных і вескіх зборак ды дзесяткі і сотні подпісаў сялян пад кожнай просьбаю беларускае школы. Ня толькі не дазвалялі адчыняць беларускіх школ, але стараючыхся іх звычайна пад рознымі закідамі арэштовавалі, выбіраючы інтэлігентнейшыя адзінкі, якія маглі кіраваць школьным рухам, а значыцца наўперад вучыцельства. Мала было шчасьлівых, якія ня былі-б хоць-бы раз адзін арэштаваны, і ня было ніводнага вучыцеля — беларуса, якога-бы не пастрашалі арэш-

там. З арэштаваных шмат было вывезена ў лягеры інтэрнаваных у глыб Польшчы. У 1919-20 школьным годзе за надта рэдкімі выняткамі ня толькі не пазволілі закласьці беларускіх школ, але зусім чыста парухалі і тое, што беларускае грамадзянства здабыло пры нямецкай (150 школ у Горадзеншчыне) і расейскай (45 школ у Вялейскім павеце і 60 у Дзісьненскім павеце). Зачынілі наапошку беларускую гімназію ў Будславе Вялейскага павету. Дзеля гэтага, што з самага пачатку бальшавіцкае рэволюцыі ў 1917 г. заўсята хадалася процi бальшавізму, што выразьліва выказала свой антыбальшавіцкі настрой на многіх зьездах вайсковых, агульна-становых, вучыцельскіх і інш., наапошку на Усебеларускім Кангрэсе, гэтае вучыцельства, ня могучы дастаць беларускае школы, а ў польскія ня хочучы йсьці, перасьледаванае за свае беларускія перакананьні мусіла выяжджаць з краю. Гэтак, пры адступленьні бальшавіцкіх войск у 1920 г. з адное толькі Горадзеншчыны некалькі сот вучыцялёў выехала ў Савецкую Беларусь. Цяпер гэнае вучыцельства бярэ вельмі энэргічна ўдзел там пры прапаганду ідэі адабраньня ад Польшчы беларускіх земляў.

У Меншчыне ня было ўрадовага забароны беларускіх школ, але польская адміністрацыя вяла сыстэматычную барацьбу з беларускімі школамі. Досыць ахвотна навет дазвалялі адчыняць расейскія школы, але трэба было надзвычайных, проста геройскіх стараньняў, каб закласьці беларускую школу. Дзеля барацьбы з беларускімі школамі былі выдуманы т. зв. маскоўска-польскія школы, вельмі падзержаваныя ўладаю. Адзначаліся яны тым, што ўва ўсіх аддзелах пакінена была выкладовая мова маскоўская, у вадзеле-ж першым уводзілася выкладовая польская мова, каб к налецьцю ўвесьці польскую выкладовую мову у другі аддзел і г. д. Сьвядомае беларускае вучыцельства ня йшло ў гэныя школы, бо дамагалася сваіх нацыяналяных, і затое з імі блага абходзіліся, а часта і перасьледавалі. Затое вучыцельства маскоўскае орыентацыі, борачыся з беларускімі школамі і рухам, каб захаваць маскоўскія школы, хапалася за гэныя школы, спадзеючыся, што польская ўлада нядоўга пратрывае, што ў Меншчыне і споўнілася. Насьледкам гэткае ўрадовае палітыкі ў адносінах да беларускіх школ, у Меншчыне хоць і была сотня-другая беларускіх школ, то аднак маскоўскія школы пераважавалі. Беларускія школы ўзялі верх над маскоўскімі школамі ў Меншчыне ня пры польскай ўладзе, але толькі цяпер пры ўладзе бальшавіцкай. Бальшавікі, навучаныя відавочна дазнаньнем апошніх гадоў, уцемілі значэньне беларускага пытаньня і зьвярнулі належную ўвагу на справу разьвіцьця беларускае асьветы. У працягу апошняга школьнага году ў Савецкай Беларусі створана густая сетка беларускіх пачаткавых школ (Савецкая Беларусь мае цяпер на 1.300.000 насяленьня — 230 тысяч (або 18%) вучанікаў пачаткавых школ, закладзена на гэным невялічкім прасторы каля 120 сярэдніх школ, наапошку закладзены Беларускі Гаспадарствены Унівэрсытэт у Менску з пяцьма факультэтамі (паміж іншым фізыка-матэматычным, аграномічным і мэдыцынскім). Адчынены так сама Беларуская політэхніка, Пэдагогічны інстытут і навет адмысловы Навуковы Інстытут Беларускае Культуры. Беларуская мова ўведзена як прадмет абавязкавы ў сярэдніх школах усіх нацыянальнасьцяй, а ў пастановах савецкага ўраду разглядаецца, прыкладам, выдавецтва школьных беларускіх кніг як „ударная задача". Што дзень выдавецкі аддзел мусіць даваць справаздачу ўраду аб працы ў беларускім выдавецтве. Тэхнічная выдавецкая работа перанесена адчасьці заграніцу, у Нямеччыну, куды выехала адмысловая комісія з значнымі грашыма, усё, адным словам, сьведчыць аб тым, як сур'ёзна савецкія ўлады адносяцца да справы беларускае асьветы. Бясспрэчна маніцца яны выкарыстаць гэтыя свае ўступкі беларускаму руху, як вельмі сур'ёзны атут у якойсь будучай палітычнай гульні. Калі зьвернемся цяпер да беларускіх земляў, у якіх гаспадаруць польская ўлада, ад якое беларускае насяленьне мае права спадзявацца вялікшага зразуменьня сваіх нацыянальных патрэб, то ўгледзім, што гэткія спадзевы зусім не апраўдаваюцца.

Некалькі лічбаў высьвятляць палажэньне гэтае справы. Вось-жа жыве на гэтых землях, як пакажуе ўрадовая навет польская статыстыка, прыпамся паўтара мілёна беларусаў. Па праўдзе, лічба беларусаў на гэтым прасторы даходзіць 2 мілёнаў, бо адных толькі праваслаўных ёсьць 1,200.000 чал., а як ведама значная частка беларусаў належыць да рымска-каталіцкае веры. На гэткую колькасьць насяленьня прыходзілася-б пры агульным навучаньні, прынцыпы якога ўжо прыняў Польскі Сойм, каля 8-10 тысяч школьных комплектаў, і навет у царскія часы на гэткую колькасьць насяленьня прыходзілася-б ня меней 2000 школ. Так сама ў Галічыне ў перадваенных часы гэткая колькасьць польскага нясяленьня дастала-б ад аўстрыяцкага ўраду каля 5000 пачаткавых школ. Беларусы аднак ад уваскрослага Польскага Гаспадарства не дасталі гэтульки навет, колькі самі палякі мелі ў часы найгоршага ўціску чужых урадаў, не дасталі—блізу нічагусенькі.

У леташнім 1920—21 годзе беларускія школы нормальна разьвіваліся ў Сярэдняй Літве і то толькі ў працягу двух месяцаў: сьнежня 20 г. і студня 1921 году. За гэты час у Сярэдняй Літве паўстала 180 беларускіх школ, сярэдня па 60 дзяцей у кожнай. Пад канец гэтага школьнага году пачалі чапаць беларускія школы і ў Сярэдняй Літве, тады таксама зрабілі балючы выцень беларускай школе, зачыняючы адзіную беларускую вучыцельску сэмінарыю ў Барунах, Ашмянскага павету.

У беларускіх-жа землях, залежных бесапасярэдня ад Варшавы блізу што зусім ня было ўрадовых школ. Былі, праўда, беларускія прыватныя школы, але з прычыны варожых адносін улады і гэтых было ня шмат. Цэлыя траха паветы Вялейскі і Дзісьненскі ня мелі ніводнае школы, бо ў польскія школы насяленьне не хацела пасылаць сваіх дзяцей, а беларускіх не дазвалялі закладываць. Крыху балей было прыватных беларускіх школ у пав. Наваградзкім, Баранавіцкім і Несьвіскім, але часта ледзь адна беларуская школа была на некалькі валасьцяў. Дзеля тае-ж прычыны праваслаўнае, а адчасьці і каталіцкае беларускае насяленьне Горадзеншчыны пераважана ня мела ніякае школы.

Ня гледзячы на гэткія адносіны польскае ўлады да беларускіх школ, беларускі народ не перастаў дамагацца нацыянальнае школы; наадварот перад пачаткам новага школьнага году дамаганьне нацыянальнае школы паўтарылася з новаю сілаю. Дзеля гэтага цяпер вядзецца заўзятая барацьба школьнае адміністрацыі і наагул мясцовае польскае адміністрацыі з беларускаю школаю.

Вось жменя фактаў, якія ілюструюць цяперашняе палажэньне беларускае школы. Мы ўзялі іх з інформацый газэт, што выходзяць у Польшчы або ў Сярэдняй Літве. Інформацыі гэтыя ня былі нікім запярэчыны, што дае нам права зусім ім верыць.

Пераз некалькі апошніх месяцаў толькі ў двух паветах—Валожынскім і Вялейскім, адлучаных ад Сярэдняе Літвы і прылучаных да Наваградзкага ваяводзтва, улада зачыніла больш 120 пачатковых беларускіх школ. Памяшчэньні тых школ, як урадовыя, так і прыватныя, адміністрацыя рэквізавала на патрэбы польскіх школ. Увесь інвэнтар беларускіх школ, як лаўкі, дошчкі і інш., зроблены коштам гаспадароў і да іх належачы, так сама адбіраюць ад беларускіх школ, і аддаюць польскім, ня гледзячы на просьбы, скаргі і протэсты. Калі насяленьне супраціўляецца польскай школе, улады страшаць яго штрафамі і карамі.

У вялікшасьці паветаў Наваградзкага ваяводзтва школьныя інспэктары проста заяўляюць, што ўрадовыя беларускія школы забаронены, а могуць быць толькі прыватныя (інспэктар Валожынскага павету). Калі-ж прыходзяць з просьбаю аб адчыненьні прыватнае беларускае школы, то ў адным прыпадку кажуць, што і прыватныя беларускія школы забаронены (інспэктар Валожынскага пав.), у іншым прымаюць просьбы, кажучы, што мусяць пераслаць вышэйшай уладзе; праходзіць аднак даўгі час, а адказу на просьбы ніякага няма (інспэктар Вялейскага пав.). Здараецца нярэдка, што ў людзей, якія зьяўляюцца з просьбаю аб адчыненьні беларускае школы, просьбы кідаюцца з крыкам: „На што хамскія беларускія школы!" Паводле паведамленьняў беларускае прэсы здарэньні гэткія найчасьцей бываюць у інспэктара Валожынскага павету. Іншыя ўзноў інспэктары, як прыкладам, цяперашні інспэктар Наваградзкага павету, асьцярожна заяўляюць, што яны ня маюць ніякіх інструкцый у справе адчыненьня беларускіх школ і найпяўней, што беларускіх школ зусім ня можна закладаць.

У вусім Наваградзкім ваяводзтве, як і ў іншых ваяводзтвах, усе беларускія вучыцялі з адукацыяй ад 4 да 7 кляс уключна сярэдніх школ звольнены з прычыны нястачы кваліфікацыі, а тымчасам у польскіх школах ня толькі, што астаюцца вучыцялі з гэткімі і з ніжэйшымі кваліфікацыямі, ня толькі прыймаюць новых вучыцялёў з гэтакімі-ж кваліфікацыямі, але навет даходзіць да таго што звольненым з беларускіх школ вучыцялём з прычыны нястачы агульнае адукацыі або за няўменьне польскае мовы, школьны інспэктар прапануе вучыцельскае месца ў польскіх школах (паветы Валожынскі, Вялейскі і інш.).

Школьныя інспэктары разам з начальнікамі рэвіраў і жандармэрыяй стараюцца зьняславіць уваччу насяленьня беларускую школу, агітуючы за школу польскую, або дзе ніякай мераю гэткай не ўдаецца правесьці, за расейска-польскую. Напару, каб сваёй дзеяльнасьці прыдаць якісь выгляд праўны, школьныя інспэктары, разам з начальнікамі рэвіраў зьбіраюць паседжаньні валасных рад, каб правесьці пастановы аб адчыненьні польскіх або расейска-польскіх школ. Дзеля таго, што сябры валасных рад і войты блізу ўсюды былі назначаны і то яшчэ 1919 г., то падобныя пастановы ўдаецца правясьці вельмі лёгка. Дык няма нічога дзіўнога, што звычайна бывае так: валасная рада пастанаўляе адчыніць толькі польскія школы, а насяленьне ўсяе воласьці выказуецца за беларускаю школаю (п. п. Валожынскі, Ашмянскі). Асабліва гэткім спосабам карыстаюцца школьны інспэктар Валожынскага пав. ды школьны інспэктар Ашмянскага пав. разам з сваім заступнікам.

Адначаена ўсялякую найнявіньнейшую прапаганду беларускае школы лічаць антыгаспадарственаю агітацыяю і за яе арэштовуюць. Вучыцельства з расейскімі сымпатыямі ідзе даволі ахвотна ў расейска-польскія і навет у польскія школы, спадзяваючыся, што прыйдзе калісь час адраджэньня Расеі, якая назад адбярэ заходня—беларускія землі, што датуль польшчына ў школе не патрапіць умацавацца і як чужая насяленьню, лёгка можа быць аддалена, тады як з беларушчынаю барацьба была-б у падобных варунках блізу што немагчымаю. З другога боку ідэйнае беларускае вучыцельства, выкіненае з школ, а часта і перасьледаванае (асабліва ў Горадзеншчыне і ў Лідзкім павеце) не перастае эміграваць у Савецкую Беларусь.

Школьныя ўлады, як бачым, сыстэматычна боруцца з беларускаю школаю. У вапошнія часы знойдзены новыя спосабы гэтае барацьбы. Звольніўшы ўсіх вучыцялёў беларускіх школ, якія скончылі меней як 8 кляс гімназіі або вучыцельскае сэмінарыі, рэшту беларускіх вучыцялёў пасылаюць у пачатку сёлятняга школьнага году на 10-месячныя курсы польскае мовы ў Кракаў. Хто адмаўляецца ехаць на гэтыя курсы, таго звальняюць, ад тых-жа, што згаджаюцца ехаць, вымагаецца падпісаньня забавязаньня, што, скончыўшы курсы, будуць працаваць у польскіх школах (Валожынскі пав.). Забавязаньняў, зробленых самымі вучыцялямі, што будуць яны, скончыўшы курсы, працаваць у беларускай школе, інспэктары ня прыймаюць (Вялейскі пав.). Разам з гэтым школы тых вучыцялёў, якія згадзіліся ехаць на курсы ў Кракаў, рэформуюцца ў польскія і ў іх ужо назначаны польскія вучыцялі.

Палітычная мета гэтага высыланьня беларускіх вучыцялёў у Кракаў на ўвесь школьны год ёсьць зусім відавочная: гэта парухаць беларускія школы. Бо лёгка маглі-б беларускія вучыцялі навучыцца польскае мовы ў сваіх родных паветах на летніх дадатковых курсах. Аднак на гэткія курсы сёлета беларускіх вучыцялёў ня прыймалі.

Гэткія адносіны ўлады да беларускіх школ у Наваградзкім ваяводзтве і ў Сярэдняй Літве. Яшчэ горшая справа ў ваяводзтвах Палескім і Беластоцкім ды ў Лідзкім павеце: усялякі спамінак аб беларускай школе лічыцца там „беларускай агітацыяй" значыцца—„антыгаспадарственным праступленьнем".

Гэткія адносіны польскае ўлады да беларускіх школ стрывожылі ўсё беларускае грамадзянства і беларускі народ. Няма такжа ніводнае беларускае газэты, якая-б да найбалей полёнофільскіх уключна, якія-бы не пратэставалі процi гэтага. Гэткія навет газэты, як „Jednaść"*), „Родная Страха", якія выразьнілі вельмі падазрэваньне польскую гаспадарственасьць на беларускіх землях, крычаць гвалт з прычыны школьнае справы.

Дапушчаючы, што ўсе прыведзеныя факты ёсьць наўперад праявы самадуму мясцовых ураднікаў і што цэнтральным уладам Польскае Рэчыпаспалітае прадстаўляецца ў асьвятленьні вельмі адыходзячым ад праўдзівасьці, мы зварочуемся гэтым да Вашае Эксцэленцыі з просьбаю палягчыць долю беларускай школе ў Польскім Гаспадарстве. Мы думаем, што ёсьць гэта можа найбалей у інтарэсах польскае гаспадарственасьці, а рупатлівыя яе сыны, перасьледуючы на мясцох беларускую культурную работу, дзеюць несьвядома па шкоду Польшчы, або так-жа можа сьвядома яе падкопуюць.

Не сумляваючыся, што Польскі Урад захоча выслухаць нашае просьбы, падаём практычныя пастуляты ў справе беларускіх школ, адпавядаючыя мінімальным дамаганьням у гэтай справе беларускага грамадзянства.

Пастуляты вось гэткія:

1. Утварэньне сеткі беларускіх пачатковых школ, адпавядаючай колькасьці беларускага насяленьня і прынятку ўжо істнуючых школ на кошт Гаспадарства.

2. Спыніць экстэрмінацыйную палітыку ў адносінах да беларускага вучыцельства; перастаць прымусова вывозіць беларускае вучыцелства на курсы ў цэнтральныя землі Польшчы.

3. Адчыніць для беларускіх вучыцялёў у

*) З словамі, што „Jednaść" крычыць гвалт (!!) з прычыны школьнае справы, мы не згаджаемся, як не падзяляем і агульнага тону некаторых месцаў у Мэморыяле—Рэд. „Бел. Вед.".

У чайцы на вадзе жыцьця...

(Вольны пераклад з Казьмера Тэтмаера.)

Дурната, махлярствы, плыткасьць, хвальшы і зависьць злая —
Вось падводныя каменьні, аб што чайка*) б'ецца,
Як праз мутну і сьмярдзючу гразь жыцьця плывае,
А на небе толькі хмары, зор нямаш, здаецца..

Чую, што шмат гразі гэтай не пераплыву я —
І, адкладваючы вёслы, заплюшчваю вочы:
Хай сама сабе, як хоча, чайка так кіруе —
Ужо ня дбаю, на дно лёгшы, дзе плысьці захоча!?

Так плыву я, радзіўшыся для чыстага мора,
Да тых сьветлых сонца ўсходаў, залатых заходаў,
І да ясных зорак неба, дзе ня маюць гора,
І да той зямлі высьнёнай, там народаў!...

Так плыву я, радзіўшыся, каб маланак хвалі
Рулям рэзаць, бурны віры далонямі змогшы,
Каб ўжо чаяк ў гэтым сьвеце больш не затаплялі!
Так плыву я, як умёрлы, на дно чайкі лёгшы...

*) човен

Гальяш Леўчык.

13-IX-1921 г. Варшава.

Фантазія.

Клубок Зямлі, агорнуты крывавым туманом і згараючы ў ім, рабіў свой вечны шлях у сыстэме Сонца.

Найгусьцей прыпаў туман на прасторы Беларусі.

Пад гулкі грукат гармат, траскатаньне стрэльбаў і кулямётаў, пры водбліску страшных пажарышчаў, раздаваліся дзікія воплі і балючыя стагнаньні забіваных, рэзаных, паміраючых з голаду людзей.

Могілкі і турмы перапоўніліся. Грэх спавіў кожнае сэрца. Крывёю і сьлязьмі пазаплывалі вочы.

Сьцені памёршых продкаў у сьмяротнай нудзе сталі над расьпятай краінай і адварачываліся ад сваіх затопленых смуродную, запечанай крывёй могілак.

З расьцерзаным да краю сэрцам вялікага гуманісты вылез упоцемках з няведамай патомкамі ямы панураны Францыск Скарына і падаўся ў начавым паветры да свайго радзімага Полацка.

Даўгія, шырокія полы мантыі доктара лекарскіх і вызваленых навук разьвяваліся ад ветру, а яркі орэол наўкола сумнай галавы то разгараўся, то зьмяркаў.

Пралятаючы над слаба асьвятлёным дзеля боязьні аэропланаў Менскам, сьцень доктара шукаў вачмі таго шпіталю, дзе ляжаў пры сьмерці хворы з галадухі Янка Купала.

Пабачыўшы над цёмным домам зьзячую кружэлку орэолу песьняра, сьцень спусьціўся ў ціхую палату і стаў над сваім нядужым сябрам.

— Як маешся, мой браце? — бяз слоў спытаўся доктар у стагнаўшага паэта.

Хворы з трудам заварушыўся і сумна паглядзеў на гуманіста.

— Ня мукі цела страшны, — прачытаў Францыск Скарына ў кроткіх галубых вачох, — баліць душа,..

— Лячу у Полацак, хачу даведацца, што цяпер там? — сказаў пераз невялікае маўчаньне доктар.

— Скрозь адно... Што тут, што ў Вільні, што ў Смаленску і скрозь на Бацькаўшчыне мілай... — пакратаў перасохшымі ад смагі вустамі паэт.

Доктар засмучона схіліўся галавою да грудзей і доўга так стаяў.

— На сход! — сказаў у няпрытомнасьці Купала і збудзіў ад чорных дум паніклы сьцень.

— Каму і на які? — азваўся рэхам сьцень.

Памаўчаў і прамовіў горка:

— Магутны кліч твой раздаецца ўжо даўно— і скрозь, ад края ў край, па Беларусі... А шмат зьявілася? Народ за доўгія вякі пяволі аглох і зрабіўся нячулым.

— Што рабіць? — ізноў, як у гарачцы, застагнаў Купала.

— Што рабіць? — пераспытаўся доктар; — тое, што ты і робіш. Але, каб зразумеў народ наш паспаліты патрэбу схода, ці не сабрацца спачатку толькі нам, будзіўшым яго на дабро ўсе вякі і кожны час?

— Добра... — прашаптаў паэт і сьціх.

Сьцень вылецеў з палаты і не падаўся далей к Полацку, а павярнуў назад к Ашмяншчыне.

Здалёку ўвідзіў ён на могілцы ў Жупранах вялікі яркі орэол народнага баяна.

Францыск Скарына спусьціўся ля касьцёла і чыркнуўся няўмысьля палою мантыі аб сьпячага п'янога легіянэра.

— Пся крэў! Холера! Быдло бялоруске! — закрычэў патурбаваны доктарам жандар, а яму рэхам адазваўся з-пад зямлі жудасна-балючы сгон бацькі адраджэньня.

— Не стагні, мой браце любы! Барджэй бяры ты сваю „Дудку" й „Смык", пойдзем на сход склікаць! — сказаў яму, заместа прывітаньня, доктар.

З магілы ўзьняўся сьцень вусатай постаці.

— Засіпла мая дудка, а смык ня маець скрыпкі... — безнадзейна пажаліўся Багушэвіч і дадаў, падумаўшы аб сваёй музе:

Каб ты так іграла,
Каб немарасьць брала!..

— Твая „Дудка" грыміць, мой браце, на ўвесь край, а да „Смыка" дарабіла-ж „Скрыпку" Цётка. Пойдзем зараз у Лідчыну на той вясковы могільнік, пабудзім на сход найперш яе, бо гэтая руплівая сяброўка склікаць умее найлепш за ўсіх.

І два сьцені паляцелі побач у Лідчыну.

Поўная запалу і энэргіі, хаця худзенькая і бледная, ляцела ўжо сама да іх пясьнярка і паэтычна, ціханька пяяла ў адказ на свае думкі:

Можа хто з дзетак скруце жалейку,
Унучку паломанай ліры,
І так заіграе, што ўсенька зямелька
Пачуе мой одгалас шчыры...

— Ах, браточкі-галубочкі! — гагаманіла яна бяз дальніх слоў, — трэба так: адзін на ўсход, другі на захад, а я з тым-сім паклічу тых, што спачываюць на чужыне, — і зараз панясласся.

Неўзабаве сьцені памёршых і духі жывых сьцякаліся на свой Парнас з усіх бакоў.

Пакашліваючы брыў з далёкай Ялты калматабровы Максім Багдановіч. Сьпяшаўся, як заўсёды, з Галіцыі, з сваеі магілы ў Закапаным, запыханы Іван Луцкевіч. Глабаўся з-пад груду трупаў брацкае магілы ў Коўні Лявон Гмырак. Шыбка йшоў у хутры і ў зімовай сыбірскай шапцы з Кракава даўгі Алесь Гарун. Важна і спакойна пасуваўся з Меншчыны пан Вінцук Дунін-Марцінкевіч. Як няпрытомны, прыбліжаўся з Кіева празрыста-белы Сяргей Палуян з сінім шмурам на шыі... Прысадзіста калдыбаў разважны, каранасты Карусь Каганец. Там ішлі яшчэ й другія.

А клубок Зямлі, згараючы ў крывавым тумане, ляцеў а ляцеў сваім вечным шляхам, як-бы нічога ня было.

ДЭКЛЯМАТАР.

Шмат хто з падпісчыкаў „Беларускіх Ведамасьцей" пытаецца, адкуль і як можна вынісаць недарагі беларускі дэкляматар? На шкоду, гэткай кніжкі у Вільні цяпер няма, а выпісаць яе з заграніцы немагчыма дзеля труднасьці зносін і з прычын цэнзурных. Некаторыя з падпісчыкаў, ведаючы аб тым, просяць, каб наша газэта часьцей зьмяшчала такія вершы і кароткія апавяданьні, якія надаваліся-бы для дэклямацыі на канцэртах, народных сьпектаклях, вечарынах. Ня маючы пад рукамі апрацаванага дэкляматара, мы зварочуемся да беларускіх мастакоў і усіх нашых падпісчыкаў з просьбаю, — напісаць нам, якія творы ім хочацца знайсьці у дэкляматары? Покуль што робім, вось, пачынак. Надрукаванае у газэце, адаб'ем асобным зборнікам, пад назовам „Дэкляматар", які і зможам выслаць усім сваім падпісчыкам па самай невялікай, такім чынам, цане

Янка Купала.

А хто там ідзе?

А хто там ідзе, а хто там ідзе?
У вагромністай такой грамадзе?
— Беларусы.
А што йны нясуць на худых плячах,
На ў лапцях нагах, на ў крыві руках?
— Сваю крыўду.
А каму нясуць гэту крыўду ўсю,
А каму нясуць на паказ сваю?
— На сьвет цэлы.
А хто гэта іх, не адзін мільён,
Крыўду несьць навучыў, разбудзіў іх сон?
— Бяда, гора.
А чаго-ж, чаго захацелась ім,
Пагарджаным век, ім сьляпым, глухім?
— Людзьмі звацца.

Максім Багдановіч.

Край. ты мой родны!

Край ты мой родны! Як выкляты Богам—
Столькі ты зносіш нядолі.
Хмары, балоты... Над збожжам убогім
Вецер гуляе на волі.

Поруч раскідались родныя вёскі.
Жалем сьціскаюцца грудзі!—
Бедныя хаткі, таполі, бярозкі,
Усюды панурыя людзі...

Шмат што зрабілі іх чорныя рукі,
Вынесьлі моцныя сьпіны;
Шмат іх прымусілі выцярпець мукі
Пушчы, разлогі, нізіны.

сёлетнім школьным годзе Беларускую Вучыцельскую Сэмінарыю, ды караткочасовыя дадатковыя вучыцельскія курсы з вучэньнем польскае мовы ў Глыбокім, Наваградку, Баранавічах, Нясьвіжу і Лунінцы.

4. Адпусьціць значнейшыя крэдыты на выдавецтва беларускіх школьных падручнікаў.

5. Субсыдываць усе клясы ў гімназіях і іншых беларускіх сярэдніх школах, ды беларускія клясы ў гімназіях пераходнага тыпу (расейска-беларускія, польска-беларускія).

6. Даць правы беларускім гімназіям і аддаліць усе перашкоды, робленыя ім пры даставаньні концэсій.

7. Адчыніць беларускую катэдру ў Віленскім Унівэрсытэце.

8. Утварыць Аддзел беларускіх школ у Міністэрстве Вер і Асьветы з адпаведнымі рэфэрантамі і інструктарамі на мясцох, выдаць адпаведныя інструкцыі мясцовым школьным уладам у сэнсе паддзяржаньня, а прынамся толераваньня беларускіх школ.

Цэнтральная Рада Таварыства Беларускае Школы.

Духоўная Каталіцкая Сэмінарыя.

Пад гэтакім назовам беларуская сялянская газэта „Krynica“, прызначаная для каталіцкага люду, зьмесьціла ў № 31 такі артыкул:

Не адны сільныя гэтага сьвету крыўдзяць Беларускі Народ. Робяць гэта і тыя, якія самі цьвердзяць, што яны насьледавальнікі Хрыстуса, якія займаюць духоўныя пасады ў духоўных установах. Маем тут на мэце Духоўную Каталіцкую Сэмінарыю ў Вільні. Сэмінарыя гэта, ня гледзячы на тое, што вучні яе гэта—найбольш беларусы і што з іх выйдуць духоўныя дзеля працы пераважна сярод беларускага мароду,—яна зусім забылася аб правох нашага народу і так гадуе клерыкаў, каб яны маглі толькі шкодзіць скрыўджанаму беларусу.

Даўно ўжо шырокімі шагамі, буйна і надзейна ідзе беларускае адраджэньне, даўно ўжо і не ў ваднэй галіне людзкога жыцьця беларуская мова здабыла сабе права; даўно ўжо—аж у самыя курныя хаты Беларусі жывою вадою дакацілася сьведамасьць праў Беларускага Народу... Вучоныя сказалі ўжо аб нас сваё важкае слова: вы Беларусы, вы народ асобны, ваша мова ёсьць запраўды мова, пекная і да вялікіх твораў здольная; вялікія палітыкі даўно ужо прызналі нам права да самабытнага жыцьця: дзеля таго, што вы народ асобны, —кажуць яны,—вы маеце поўнае права да вольнага і незалежнага жыцьця, адно толькі сілы свае да гэтага рыхтуйце... Загаварылі аб нас многія, загаварылі прадусім лепшыя і сьвятлейшыя сыны людзкасьці, загаварылі на карысьць для нас, — а толькі духоўная каталіцкая сэмінарыя маўчыць, а злосная яе маўклівасьць гвалціць правы нашага народу, акрадае прыроднае багацьце душы яго. Клерыкі ў сэмінарыі вучацца польскую гісторыю, польскую мову і літэратуру, польская мова ёсьць мовай прымусовай і разгаворнай, а аб нашай мове, аб мове таго народу, для якога зьбіраюцца працаваць будучыя духоўнікі і да якога большасьць з іх належыць, аб беларускай мове і аб усім беларускім там ня помняць. У духоўнай каталіцкай сэмінарыі аж дагэтуль нат' і аднэй гадзіны няма лекцыі хоць-бы беларускай мовы і літэратуры. Духоўная Каталіцкая Сэмінарыя ў Вільні—гэта чужая і варожая для нашага народу ўстанова, гэта установа толькі паланізатарская, гэта кузьня не здаровых і сільных характараў, не праўдзівых слуг Хрыстусавых а кузьня польскасьці і польскай, а не каталіцкай веры.

Ды мала таго, што каталіцкая сэмінарыя нічога для нас ня робіць, мала таго, што яна нягодна ня ўводзіць беларусазнаўства ў лік лекцыяў нароўне з польскасьцю і літоўшчынаю, але яна выразна выступае проціў нас, яна з усім беларускім змагаецца. Адміністрацыя сэмінарыі не дае клерыкам беларускіх газэт і кніжак, а корміць іх выключна польскімі і то чарнасоценнымі: „Жэчпосполіта“ там найбольш „каталіцкая“ і пашыраная газэта. Тая-ж адміністрацыя не дазваляе паступаючым у сэмінарыю запісавацца беларусамі, а калі хто сьмялейшы запішыцца, дык яму інспэктар кс. Любянец „радзе“, каб лепш запісаўся паляком, і пры гэтай зручнасьці даказавае, што беларусаў ніякіх ня было і няма. Дух. Кат. Сэмінарыя сёлета ў лік клерыкаў прыняла цэлае мноства польскай моладзі з глыбіні Польшчы, прысланых сюды адумыслова дзеля паланізатарскіх мэтаў. Сярод вучыцялёў у Сэмінарыі няма ня то што беларусаў, але нат' людзей прыхільных нам і нас разумеючых. Большасьць з іх гэта ворагі беларускага народу, гэта спозьненыя польска-эндэцкія апосталы, усюды відзячыя неправавернасьць і гэрэзію.

У Вільні прынялося пракананьне, што найбольшая цемень, найбольшая адсталасьць — гэта праваслаўе, А тым часам Праваслаўная Духоўная Улада парупілася ужо і ў лік лекцыяў завяла і лекцыі беларускай мовы і літэратуры, а ў цэркве св. Тройцы даўно ўжо пазволіла гаварыць беларускія казаньні. І так беларуская праваслаўная моладзь — будучае праваслаўнае духавенства — карыстаецца з прыродных сваіх праў, а беларуская моладзь каталіцкая—будучае каталіцкае духавенства згвалтавана і на нягодную скіравана дарогу.

Дык што думае сабе каталіцкая духоўная улада? На што яна з духоўнай школы зрабіла кузьню ненавісьці, гвалту і няпраўды?..

Пара адумацца, пара паправіць вялікія, цяжкія памылкі. Так, пара, бо можа быць і позна.

М. Крывічонак.

АГЛЯД ДРУКУ

Газэта „Jednaść“ у сваім артыкуле „Беларускі зьезд у Празе“ піша:

„..прадстаўнік астаткаў Найвышэйшай Рады п. Дубяйкоўскі адбыў нялёгкую споведзь з сваіх цяжкіх грахоў перад урадам п. Ластоўскага і ўрэшце ўсё-ж такі атрымаў ад п. міністра поўнае разрашэньне, а навет і грашавы камунікант. Затым п. Дубяйкоўскі выбран быў ў эканамічны камітэт побач з п. Боявым. У сваіх новых палітычных пераконаньнях гэты неафіта так зрабіўся камяніста - цьвёрдым, што навет паднімаў руку за заўчасу здэкляраваную большасьць і тагды, калі гэтага зусім і не вымагалася“...

Мы ўжо адзначалі, што з п. Аляксюком ня могуць працаваць ня толькі беларусы ня-польскай арыентацыі, але навет і паважныя палякафільскія беларускія сілы. Гэтыя сілы заўсёды казалі польскім палітычным кіраўнікам: „Або мы, або п. Аляксюк бяз нас“. Палякі памыякова думалі, што ад працы п. Аляксюка будзе больш карысьці для Польшчы ў беларуска-польскіх адносінах. Дзякуючы гэтаму, п. Аляксюк даволі лёгка перакуліў усіх сваіх канкурэнтаў, апроч аднаго п. Дубяйкоўскага, з якім змагацца было яму значна цяжэй. Цяпер, калі п. Дубяйкоўскі, адзін з найстарэйшых беларускіх дзеячаў і паэт з гарачым сэрцам, паставіў на зьезьдзе ў Празе беларускую ідэю вышэй за ўсякія свае арыентацыі, п. Аляксюк улучыў мамэнт і павёў атаку супроць свайго астатняга канкурэнта. Ці ўдасцца яму гэты бой, пакажа бліжэйшая будучыня. А тымчасам беларусы пад Польшчаю як жылі без арганізацый, без газэты, бяз школы, бяз кніг, так і жывуць далей. Шырэйшаму арганізаванаму беларускаму грамадзянству дарога да работы сярод беларусаў пад Польшчаю зачынена, а манапольшчык-Аляксюк прыступаць да яе не сьпяшаецца, дзеля таго што ён заняты змаганьнем з канкурэнтамі, а можа й дзеля прычын, вядомых толькі яму і яго работадаўцам.

У той час, калі беларускія рэакцыянэры ў „Jednaści“ (№ 23) пішуць аб „Беларускіх Ведамасьцях“, што заданьні „ўзяла на сябе гэта газэта перад пэўнымі гойпымі далёкімі адгэтуль кругамі“ (разумей бальшавікоў), — у гэты самы час польскія рэакцыянэры ў віленскай „Жэчыпосполітай“ пішуць, што „Беларускія Ведамасьці“ выдаюцца за грошы польскага ўраду (№ 236).

Мілая кампанія адкрыла паход супроць „Беларускіх Ведамасьцей“: „Жэчпосполіта“ і „Еднасьць“! Мабыць, згаварыўшыся, першая стараецца падарваць веру да газэты ў беларускім грамадзянстве, другая спрабуе аславіць яе ў бальшавізме перад уладаю. І тая й тая ніяк ня могуць дапусьціць, каб істнавала газэта, якая не гандлюе сваімі пераконаньнямі...

Супакойцеся, пане Я. О. з „Жэчыпосполітай“! Той, хто складае свой крывавым мазалём запрацаваны грош на „Беларускія Ведамасьці“, ведае, за якія грошы яна выдаецца. А Вы пастарайцеся, прызнаючы сябе сумленным журналістам, у бліжэйшым нумары сваёй газэты публічна зьняпраўдзіць сваю дзікую інфармацыю.

Супакойцеся і вы, паны аляксюкоўцы! „Беларускія Ведамасьці“ вы можаце зачыніць, калі гэтага захочаце. Ня трэба навет такога моцнага спосабу, як „стаўка на бальшавіка“.

А. Мсьціслаўскі.

КАРЭСПАНДЭНЦЫІ.

Як ум. **Ільлі** Вялейскага павету выбіралі войта.

16 Кастрычніка ў гміну былі скліканы ўсе солтысы дзеля выбараў новага войта. —„Ну, думалі солтысы, абяром войта—якога захочам, які будзе наш чалавек і за нас будзе стаяць. Годзе старому войту п'янстваваць і ня відзець п'янымі вачамі нашай крыўды.“

Вот, нарэшце, зьявіўся і начальнік Ільскага раёну ў гміну. Сказаўшы солтысам, каб яны глядзелі добра за вартай, за чыстатой, ён напаследак паказаў солтысам беларусам новага войта п. М... тутэйшага шляхцюка. Папрабавалі солтысы выразіць свой голас, дык раённы сказаў: „Ня ваш інтэрас, посьле новага року вы будзеце выбіраць войтаў!“

Вот табе і выбары! І за старым царскім ражымам мы старшыню у валасьці самі выбіралі, а цяпер? Цяпер, па волі якогась раённага,—„танцуй, ўража, як пан кажа!“

Палітыка ў каапэрацыі.

Усюды ганяюць, усюды сьмяюцца,
Ну, проста, хоць крыкні: „Ратуй“!
(З беларускага гімна.)

У мясьцечку Ільля, Вялейскага павету, з 1917 г. істнуіць каапэратыў „Ластаўка“. Залажыў яго мясцовы беларускі сьвяшчэньнік Г. Сябры каапэратыва—глаўным чынам праваслаўныя беларусы, беларусы—каталікі, жыды і з дзесятак пялякоў—паноў і чыноўнікаў; усяго сяброў болі 1600 чалавек. З самага пачатку праўленьне было з сьвяшчэньніка Г., ксяндза (беларуса) Ч., каторы ў 1920 г. выехаў з Ільлі, і паштовага начальніка (беларуса) Р., каторы, лішыўшысь казённай службы, мусіў заняцца з1920 г. гандлем і з каапэратыўнага Урада выйшаў.

У1919 г. савецкая ўлада хацела выгнаць з праўленьня сьвяшчэньнікаў Г. і А., ксяндза Ч. і быўшага вураднікa Б., але сябры на сабраньні 24 красавіка не пазволілі гэнага, і праўленьне асталось старое. Яно перажыло 8 перамен уласьці, і тое, што навет савецкая ўласьць не зрабіла, хочуць зрабіць цяпер!

Цяперашняе праўленьне выбрана 30-I-1921 г. водле статуту на 3 гады. Яно складалася з 5 праваслаўных беларусаў і 2 каталікоў—палякоў. Пасьледнія—адзін Старшыня Урада, а другі ганаровы член, адказаліcь працаваць у Праўленьні, іх месца занялі кандыдаты беларусы. Праўленьне пастанавіла склікаць агульны сход на 2 кастрычніка і унясло гэткую праграму:

1) Даклад аб састаяньні каапэратыва на 1 X 21 г.;

2) Да выбары 2 кандыдатаў у члены праўленьня і аднаго ўпаўнамоцніка;

3) Адчыненьне пракатнага пункта с.-гасп. машын пры каапэратыве;

4) Увялічэньне жалаваньня служачым у каапэратыве;

5) Вольныя ўноскі.

Сход на 2-е X не адбыўся, і быў назначан паўтарны сход на 9 X. На гэты сход сабралась многа сяброў, прыехаў і інструктар Віленскага Саюза К-ваў п. Гармановіч. Сход і гэты не адбыўся. Палякі, на чале з тутэйшым варацілам К., патрэбавалі, каб 5 п. праграмы быў пастаўлен першым. Праўленьне, інструктар і праваслаўныя беларусы пратэставалі, але бяз усьпеха. Кінуўшы некалькі неабаснаваных абвінавачаньняў праўленьню, палякі заявілі, што сябры не даваряюць праўленьню. Выйшла разьдзяленьне, беларусы сталі за старое праўленьне а палякі трэбавалі новага. Праўленьне заявіла, што калі большасьць не даваряіць яму, дык яно адмовіцца. Пастанавілі праверыць галасы. Інструктар прадлагаў первей выслухаць адчот аб каапэратыве і рашыць другія пытаньні, а тады выразіць ці веру ці няверу праўленьню. Палякі назвалі інструктара „адвакатам“ і чэраз старшыню сабраньня прымусілі старое праўленьне выйсьці на двор, а сябрам разьдзяліцца на дзьве палавіны. Калі-ж яны увідзелі, што на старане старога (беларускага) праўленьня больш галасоў, тады рашылі саўсім сарваць сабраньне. Палякі пашлі дамоў, а сабраньне зачынілі, кажучы, што многа ёсьць ня-пайшчыкаў. Новае сабраньне назначылі на 23 X з тым, каб зьявіліcь усе пайшчыкі з сяброўскімі кніжкамі.

Сабраньне было дужа крыклівае, і інструктар казаў, што гэткага сабраньня ён яшчэ нігдзе ня відзіў.

На сабраньні было многа прыкрасьцей. Так, калі бугальтэр праўленьня Г. дакладываў аб равізыі за 1920 г. і сказаў, што агульным сабраньнем 30 I 21 г. было даручана надзвычайнай камісіі саставіць поўны адчот, то член гэтай камісіі п. Д. (паляк) назваў яго „лгуном“. Тады бугальтэр узяў кнігу пратаколаў агульных сабраньняў і прачытаў усім сябрам, што там пастаноўлена, зрабіць „поўны адчот“.

Далей, калі той самы бугальтэр, беларус Г., прасіў сяброў давыбраць у кандыдаты палякоў, то на гэта доктар (паляк) сказаў, што трэба спытацца ў палякоў, ці захочуць яны працаваць з

Кінь толькі вокам да гэтага люду—
Сьцісьнецца сэрца ад болю:
Столькі пабачыш ты гора усюды,
Столькі нуды без патолі.

У гутарках-казках аб шчасьці, аб згодзе
Сэрца навін не пачуе·
Сьціснула гора дыханьне ў народзе,
Гора усюды пануе.

Хваляй шырокай разьлілась, як мора,
Родны наш край затапіла...
Брацьця! Ці зможам грамадзкае гора?!
Брацьця! Ці хваце нам сілы?!

Яшчэ раз не засьні, не засьні!
Болей крыжам адным—гэта сьцень прад зарой,
А там лепшыя, новыя дні!
Дык ня плач-жа, брат мой, запей песьню са мной,
Яшчэ раз, не засьні, не засьні!

Якуб Колас.

Не бядуй!..

Не бядуй, што сонца нізка,
Што праходзіць нудны дзень;
Не бядуй, што восень блізка
І налёг на землю сьцень.
Не бядуй, што сьнег халодны
Скрые землю ад вачэй:
Не загіне край твой родны
У цемнаце ліхіх начэй!
Будзе час, і сьнег растане,
Прыйдзе к нам ізноў вясна;
Ціха з неба сонца гляне,
Ачуняе старана!
Не бядуй, што цяжка стала
Жыць у вечнай цемнаце,
Што нас доля вечна гнала,
Што жывём у беднаце.
Не бядуй, што зьвісьлі хмары,
Што і сонца ня відаць,
Не бядуй, што ў ноч пажары
Сталі неба заліваць...
— Пойдзе дымам ўсё ліхое,
Усё, што душыць нас і гне!
Вер, што жыцьце залатое
Будзе ў нашай старане!

Янка Купала.

Хоць за хмараю хмара.

Хоць за хмараю хмара плыве чарадой,
Сільней хмар—гэта сонца агні.
І ты, брат, не бядуй, рвіся к сонцу душой,

Карусь Каганец.

Адважна, брацьця.

Адважна, брацьця, наперад ідзіце
Цвёрдай і правай ступою.
Кожнаму ў вочы сьмела глядзіце,
Праўду нясіце з сабою.

Гальяш Леўчык.

Нічога ня хочу.

Нічога ня хочу... нічога, нічога—
Ні грошы, ні славы, ні шчасьця сьляпога,

А толькі усё жду я, каб родная мова
Хутчэй дачакала свабоднага слова!

Пакуль не даждуся багацьця такога—
Нічога ня хочу... Нічога, нічога!

Гальяш Леўчык.

Хто адрокся.

Хто адрокся сваіх,
Хто стыдацца нас стаў
І прыліп да чужых,
— Каб ён сьвету ня знаў!
Мову родную хто
Пазабыў, асьмяяў,
Загубіў за нішто,
—Каб ён сьвету ня знаў!
Сваю родну зямлю
Хто чужынцу прадаў—
Скрыўдзіў вёску сваю,
— Каб ён сьвету ня знаў!
Хто з народам ня жыў
І карысьці ня даў,
Хто сваіх ня любіў —
— Каб ён сьвету ня знаў!

Алесь Гарун.

Хто сказаў.

Хто сказаў: „і я з народам“,
Хто з ім поплеч стаў, як з братам,
Хто пайшоў з ім роўным ходам,
К роўным зыскам, к роўным стратам,—
З тым і я. Няхай-жа ліча,
Будзе трэба—хай пакліча.
Хто-ж сказаў, а потым зрадзіў,
Хто пайшоў, а потым кінуў,
Хто ў душы сумленьне згладзіў,
У кім апошні сорам згінуў,—
Хай дрыжыць. У дзень прысуду,
У страшны дзень, я сьведчыць буду!

Фёдар Чарнышэвіч.

Песьня каваля.

Мой горан пылае
І іскры ляцяць;
Я мех уздуваю
І буду каваць...
Працую, гарую,
Як моцы стае;
Гартую, муштрую
Зялеза мае...
У кузьні ад раньня да ночы стаю
І молатам лепшую долю кую!..
І гнецца парою
Зялеза і сталь,
Як возьме рукою
Здаровай каваль...
Скую, вось, касу я,
Загну, закручу
І выйду уночы —
Нядолю скашу!..
У кузьні ад раньня да ночы стаю
І молатам лепшую долю кую!..
І холад і голад
У хатцы вітае,
А праца і молат
Мне моц адбірае!..
Гэй, ўдару-ж я, ўдару!
Гарно разьдзьмухну,
Сагну, загартую
Я сэрца—касу!
Я праўду і волю кахаю—люблю
І молатам лепшую долю кую!

Янка Купала.

Беларускія сыны.

Па Беларускім бітым шляху,
Б'ючы у кайданавы званы,
Брыдзе чужынец. а з ім побач
Хто?
— Беларускія сыны!
У Беларускім вольным краю,
З ярэмнай збрыўшы стараны,
Царыць чужынец, а ў паслугах
Хто?
— Беларускія сыны!
Над Беларускай беднай хатай,
Як полка вырвана з труны,
Вісіць чужы сьцяг, а трымае
Хто?
— Беларускія сыны!
У Беларускім Божым доме,
Як над касьцямі груганы,
Крумцяць чужынцы, а іх складам
Хто? — Беларускія сыны!
На Беларускім буйным полі
З вясны да новае вясны
Растуць крыжы, а пад крыжамі
Хто? — Беларускія сыны!

Галубок.

Будучыня.

Кіпіць работа, плыве пот,
І крык і гул, як гром;
Туды-сюды снуе народ:
Будуюць новы дом.
Лапаты рэжуць глыб зямлі,
Зьвініць сталёвы лом:
На месцы даўнай старыны
Будуюць новы дом.
Штодзень угору сьцены йдуць,
Ушыр і ўдоўж кругом,
Баліць мазоль і рвецца грудзь,
А ўсё-ж будуюць дом!
Настане дзень, надойдзе час,
Мы крэпку столь зьвядзём,
І лепшай прышласьцю для нас
Быць мусіць новы дом!
Працуйма-ж, брацьця! Хай хутчэй
Нам льецца пот цурком:
Прыйджом і мы сьвятлейшых дней,
Як скончым строіць дом!

старым праўленьнем. На другі дзень двух беларусаў арыштавалі за іх выступленьні на сабраньні. Сабраньне 23 X будзець нябывалае, пеўна прыдуць усе беларусы бараніць сваё праўленьне, як баранілі яны яго і ў 1919 г. ад бальшавікоў, але пеўна „палітыкі“ пайдуць напралом і зробяць які небудзь скандал, абы дабіцца свайго і выгнаць дзеячоў—беларусаў з іх каапэратыва.

Беларус.

М. Крынкі Горадзенскага пав.

Вельмі цікава праходзіла перапісь, якая была зроблена па загаду Галоўнага Статыстычнага Ураду Рэчыпаспалітай. За некалькі дзён да гэтай перапісі ў нас ужо было чутно аб ёй. І вось 4-га кастрычніка дайшоў чарод да нашай вёскі. Хаця мы і чулі, што перапісь будзе аднадзённая, але-ж яна пачалася 30 верасьня і працянулася да 4-га кастрычніка ўлучна. У нашай вёсцы рэгістрацыю праводзіла польская вучыцелька Я. Ст. Сьпісаўшы ўсё да пытаньня „Język ojczysty“, яна і задае гэтае пытаньне мне. „Беларускі“ адказваю ёй, але бачу—яна піша: „polski i białoruski“. Далей даходзіць да пытаньня: „Do jakiej zalicza siebie narodowości“ і пытаецца. Я адказваю: „да беларускай“, а яна усьміхаючыся піша: „Rosjanin“. Добра зауважыўшы, як зрэдагавана на блянку гэтае пытаньне, я і кажу паненцы: „Паненачка, вы памыліліся, я беларус, а не расеец“, а яна мне адказвае, што гэта справа ад яе не залежыць, што яе так навучыў „інструктар“. Пачакайце, кажу, інструктар мо з Крынак, а найбольш калі ў Горадне пражывае, а блянкі прышлі з Варшавы ад Галоўнага Статыстычнага Ураду, дык трэба больш увагі зварачываць на блянк і на тыя пытаньні, якія ёсьць у ім, чымся на пана „інструктара“. Паненка узноў засьмяялася толькі, а памылкі так і не папpавіла. Мне зрабілася цяжка на душы з той прычыны, што з сёньняшняга дня я „расеец“, а не беларус, але-ж рады ніякай даць ня мог...

Панэ „інструктары“! пішэце, пішэце на паперы, перарабляйце на ім беларусаў на маскоўцаў і палякоў, але у глыбіні нашых сэрцаў перарабіць нас вам ня ўдасцца.

Супрон Дзяга.

В. Мацкалы Арлянскае гміны, Лідзкага пав.

Шмат будуць казаць аб лічбе польскага насяленьня на „крэсах“, якую дасьць статыстыка з 30 верасьня па 1 кастрычніка. Але колькі будзе сапраўдных палякоў у вагульным ліку насяленьня, можна бачыць з такога прыкладу.

Статыстычны агент ці камісар, польскі вучыцель Арлянскае польскае школы Лідзкага павету п. Дамброўскі піша ў в. Мацкалы Арлянскае гміны.

У вёсцы ніхто ніколі ня лічыў сябе палякам і сноў навет ня сьніў, што яго „зробяць“ палякам, але зрабілася неяк так, што блізка ўсе сталі палякамі.

Вучыцель-камісар апрашвае. Людзі гавораць праўду, што яны беларусы, што паміж іх няма палякоў. „Калі ня хочаце, каб я запісаў вас палякамі, то зараз прыедзе паліцыя і бізунамі выганіць вас адгэтуль ў Расею“. „А паночку, а міленькі, запісвай нас да Польшчы“, — сьлязліва галосяць людзі і кідаюцца цалаваць „апосталу-статысту“ рукі. І ў графах 13, 14 і 15 (форма А. сьпіс люднасьці) з'яўляюцца новыя палякі, якія ўсе-ж такі як лічылі так і лічаць сябе беларусамі, гавораць толькі пабеларуску. А гэта статыстыка ўсе-ж такі павялічвае лічбу палякоў на паперы.

Ад Рэд. Рэкамэндуем „Jednaści“ перадрукаваць гэтую карэспандэнцыю, навет без паказаньня крыніцы. Можа, адпаведныя асобы „Jednaść“ далей прачытаюць, чымся „Беларускія Ведамасьці“, а навет і паверацць і скасуюць зробленую ў Мацкалах перапісь, каб зрабіць новую, правільную.

Пасьмертныя весьці.

Да ведама вучыцялёў з 1-х Беларускіх Курсаў у Вільні ў 1919 г.

Ваш сябра Мікола Андрушкевіч забіты пад Дзянікіным у чэрвені 1920 года.

Нябожчык быў на 1-х Беларускіх Курсах у 1919 г. Прыехаўшы да хаты з курсаў, клапаціўся, каб адчыніць беларускія школы, але знайшліся праціўнікі беларусаў. Напрыклад, забрэскі ксёндз Браніцкі, быўшы войт гміны Бэнадыкт Раловец, начальнік рэвіру Іваноў, сэкрэтар яго Кшасіхоўскі і іншыя, каму толькі не спадабаліся гэтыя школы, паклапаціліся яго арыштаваць, як беларускага агітатара. Яго адправілі ў Вільню, з Вільні ў Беласток, адтуль у Брэст-Літоўск, зтуль у Варшаву, з Варшавы у Пазнань і аж у Кракаў, а з Кракава неяк да бальшавікоў, дзе бедны, не заехаўшыся да сваей жонкі Ніны Валадзіміраўны і да дзяцей дваіх (якія цяпер асталіся сіротамі) папаў аж пад Дзянікіна на фронт і неяк там палажыў сваю галаву.

Толькі нядаўна я даведалася, што ён, бедны, забіты,—невядома, ці бальшавіком, ці мо якім дзянікінскім салдатам.

Згубілі, але ўсёжтакі ўсіх ня згубяць, як задушылі Міколу Андрушкевіча.

Матка.

ЭКАНАМІЧНЫ АДДЗЕЛ.

У купецкіх колах Вільні спадзяюцца, што ў хуткім часе ў Вільні пачнецца спадак цэн на ўсе тавары. У Варшаве гэты спадак ужо зазначыўся. Шмат якія гандлёвыя фірмы Варшавы збанкрутавалі. Банкроцтва можна спадзявацца і далей.

Працаўнікі Віленскага Саюзу Каапэратываў прад'явілі трэбаваньне Управе Саюзу аб павялічаньні пэнсіі. Новыя аклады павінны быць згодна з жаданьнэм вось якія: найвышэйшы: 50 тысяч мар., сярэдні 45, 40 т. м. і найніжэйшы 35 тысяч марак; апроч гэтага, па 4500 па кожнага чалавека сям'і.

ХРОНІКА.

Беларусы! Каму дарагі справы роднае культуры, усе, як адзін, запісывайцеся ў Таварыства Беларускае Школы. Запісывацца можна ў Віленскай Беларускай Кнігарні (Завальная, 7) а з правінцыі—прыслаўшы пісьменую заяву ў Таварыства (Вільня, Вострабрамская, 9). Выпісывайце Статут Таварыства. Чым болей будзе сяброў у Таварыстве, тым лягчэй будзе разьвіваць беларускую асьвету. Запісацца можаць і павінен кожны: інтэлігент, селянін, работнік.

Вучні 8 клясы Літоўскай Духоўнай Сэмінарыі ахвяравалі на „Беларускія Ведамасьці“: Арсеній Сярэбранікаў 200 марак, Дзімітрый Сурвіла 200 м., Аляксандар Сьвіціч 200 м., Валадзімір Бляеў 100 м., Валадзімір Нарко 100 м., Міхаіл Жукоў 100 м., Іван Ігнатовіч 100 м. і Сяргей Ясінскі 100 марак.

Шчыра дзякуем маладым сыном бацькаўшчыны, ужо на школьнай лаўцы памагаючым народнай справе.

Віленская паступовая газэта на польскай мове „Słowo Ludowe“, крытыкуючы дзеяльнасьць аднаго з польскіх палітычных кіраўнікоў у Вільні, піша аб ім: „У справах беларускіх зьвязаўся з п. Аляксюком, якога скрозь уважаюць сародзічы за рэнэгата і каторы затое ніякага ўплыву ня мог мець. Загадаў яму бараніць у яго „Jednaści“ больш польскія інтарэсы, як беларускія, і думаў, што беларусы на гэта зловяцца“.

Віленская газэта на беларускай мове „Jednaść“, замест адказу на заметкі аб ей у „Беларускіх Ведамасьцях“, абазвала М. Гарэцкага у № 23: бальшавіком, педастойным званьня ніякага парадачнага чалавека і хамскім пісьменьнікам. З боку тэхнічнага газэта стараецца ўжо быць лепшай, паправіўся навет зьмест, хоць на абходзіцца без прамахаў; у тым-жа № „Jednaści“ зьмешчан цэлы рад хронікерскіх заметак з „хамскіх“ „Беларускіх Ведамасьцей“ без паказаньня крыніцы.

Быўшы карэктар „Jednaści“ п. Я. Нялепка (Піліпаў) у гутарцы з супрацоўнікам „Беларускіх Ведамасьцей“ сказаў, што яго замучыла сумленьне і ён зрокся сваей пасады.

„Jednaść“ паведамляе: „Заступнік Старшыні Слуцкай Рады, б. судзьдзя п. Біруковіч абняў становішча Секратара Цэнтральнага Камітэту Краёвай Сувязі і юрыс-консульта“.

Да гэтага трэба дадаць, што п. Біруковіч (бязумоўна, сумленны чалавек) колькі астатніх месяцаў галадаваў з сваей сям'ёю і ўрэшце ня выдзержаў. Арганізаванаму беларускаму грамадзянству грэх, што дапусьціла свайго працаўніка да гэткай трагэдыі.

Згодна з пастановаю Мястовай Рады за 6 г. м., зацьверджанай Дэпартамэнтам Унутр. Спраў 14-га кастрычніка за № 609, з 17 гэтага кастрычніка з кожнага прашэньня, што будзе падавацца ў магістрат, будзе зысканы канцэлярскі збор у суме 100.

Польская Краёвая Пазычковая Каса падае да агульнага ведама, што па згодзе міністэрства скарбу выбіраюцца з абегу гэткія білеты першага выпуску: 500-марковае вартасьці, на ўзор акупацыйных, з датаю 15 студня 1919 г., 100-марковай вартасьці з патрэтам Касьцюшкі на рожава-белай паперы, 1000-марковай вартасьці з патрэтам Касьцюшкі і з датаю 17 траўня 1919 г. на рожавай і рожава-белай паперы.

Вышэйназваныя білеты будуць прымацца для абмену толькі да 15 сьнежня 1921 году. Пасьля гэтага тэрміну яны могуць быць абменены на білеты другога выпуску ў аддзелах Польскай Краёвай Касы да 15 студня 1922 г.

Бугальтэр Дэпартамэнту Апрацізацыі п. Вільгельм Ражноўскі, які некалі лічыў сябе беларусам і навет працаваў у беларускіх справах, цяпер на кожным кроку выказывае сябе ворагам беларусаў. Ен выходзіць у вадстаўку. Мы аб гэтым саўсім не шкалуем, бо дагэтуль, дзякуючы яго асобе, у бугальтэрыю Дэпартамэнта нявпрыемна было захадзіць.

Паседжаньне Рады Віленскага Саюзу Каапэратываў адбудзецца ў першай палове лістапада.

Старшыня Рады Беларускае Нацыянальнае Сувязі гр. Галавінскі 2 кастрычніка вярнуўся ў Коўню з падарожы па Савецкай Беларусі і Расеі.

Упаўнаважаны Камісарыяту Асьветы Беларускае Савецкае Рэспублікі З. Жылуновіч (Цішка Гартны) дастаў дазвол ад нямецкага ураду на друкаваньне беларускіх кніжак у Нямеччыне і 1-га кастрычніка выехаў з Коўні да Бэрліну. Частка кніжак друкуецца ў Коўні.

З. Жылуновіч прывёз дзеля друку гэткія рэчы: Я. Купалы 1 том, Я. Коласа 1 том, А. Паўловіча 1 том, Я. Лёсіка 1 том, Ц. Гартнана 6 томаў, болей за 10 школьных падручнікаў і некалькі зборнікаў; усяго мусіць быць надрукавана каля 30 кніжак.

Рэдакцыйная калегія «Беларускіх Ведамасьцей» пастанавіла высылаць газэту дарма ўва ўсе беларускія бібліатэкі і тыя небеларускія, з якіх карыстаюць беларусы ці адміністрацыя каторых зьвернецца аб дармавой высылцы „Беларускіх Ведамасьцей“.

У Дунілавіцкім павеце, ня гледзячы на надзвычайныя перашкоды, ўдалося ўжо адчыніць 8 беларускіх пачаткавых школ.

„Krynica“ паведамляе з м. Крэва, Ашмянскага павету, што лясьнічы п. Шутовіч (з Гальшан), калі ў яго просяць сяляне даць дрэва з лесу на будоўлю, адказавае: „Падпішыся да Польшчы, дык дастанеш пнёў 80, а калі не, дык нічагусенькі не дастанеш“.

Тая-ж газэта паведамляе з м. Радашковіч, Вялейскага павету, што паштовы служачы нейкі п. Пятровіч, як разьбірае прывезеную пошту, дык „Krynicu“ выбірае і паліць у печы.

У в. Насілаве, Лебедзеўскай валасьці, пасьля надзвычайных стараньняў, калі прыходзілася бываць па некалькі разоў у школьнага інспэктара ў Вялейцы і навет у куратара ў Лідзе, дазволена адчыніць беларускую школу. Вучыцелем зацьверджаны Янка Сіцька.

Цэнтральная Беларуская Школьная Рада падала Міністру Асьветы ў Варшаве мэморыял у справе беларускіх школ, які ў гэтым нумары нашае газэты надрукован.

Пісьмо у Рэдакцыю.

Паважаны гр. Рэдактар!

У № 236 Віленскай „Kzp“ надрукована стацьця Я. О. „O gimnazjum białoruskie w Wilnie“, ў якой аўтор яе ўзводзіць на Беларускую гімназію ў Вільні цэлы рад зусім няпраўдзівых абвінавачаньняў і навет заведамага лгарства.

Я. О. піша, што:

I. Беларуская гімназія „была і ёсьць нічым іншым, як замаскаванаю вялікарасейскай пляцоўкаю“,

II. „пад назвай „беларускай“ істнавала для жыдоў і расейцаў чыста расейская гімназія“,

III. „яшчэ за нямецкія часы псэўда-беларусы з „Саюза рускага народу“ і „Міхала Архангела“ сталі увівацца ў даўных польскіх пабазільянскіх мурох“.

IV. калі дэпартамэнт прасьветы патрэбаваў ад гімназіі спісак беларускіх падручнікаў, якія ўжываюцца гімназіяй, то „дырэкцыя гімназіі адказала, што мае ўсе падручнікі у беларускай мове да шостай клясы ўключна, ў рэшце-ж кляcaў, дзеля нехвату падручнікаў, выклады навук тымчасам вядуцца на расейскай мове“.

V. Школьная ўлада, не здаволеная такім адказам, катэгарычна зажадала прадстаўленьня гэтых падручнікаў, то „кіроўнікі гімназіі доўга, вельмі доўга раздумвалі, а ў канцы прыслалі у Дэпартамэнт Прасьветы два беларускіх падручнікі: „гісторыі і літэратуры“ (białoruskiej!) Не ўдаючыся у „навуковую“ ацэнку тых утварэньняў, трэба адзначыць, што абыдва дзельцы надасланы былі... ў рукапісу...“

VI. Дэпартамэнт прасьветы „афяруе з польскага скарбу на выданьне двох вышэй успамянёных псэўда-навуковых твораў—поўміліёна марак“.

VII. Дэпартамэнт прасьветы вымагаў ад гімназіі, каб „у чатырох першых клясах выкладовай мовай была беларуская, а ў старшых клясах ў беларускай мове мае адбыцца выкладаньне тых прадметаў, каторыя становяць неякую істоту „культуры“ беларускай, г. ё беларускай мовы, беларускай літэратуры, географіі, і Закона Божага. Рэшта прадметаў маюць выкладацца па польску“.

VIII „Гімназія як бы згадзілася на гэтыя бяспрыкладна толеранцкія варункі. Але скора, пад уплывамі варожай агітацыі, зьменіла зданьне і загадала ня толькі каб гімназію пакінулі у папярэднім палажэньні, г. ё з расейскім выкладаньнем, але мала таго, каб польскі урад выплачываў і далей запамогі.

IX. Улада ня можа і не павінна цярпець укрытых пад відам беларушчыны асяродкаў ня столькі культуры, як вялікарасейкай агітацыі.

X. Улада дасьць концэсію на такую гімназію, калі беларусы будуць мець на сваей мове адпаведныя падручнікі і вучыцялёў беларусоў... не з пад Казані, Валогды ці Царэкокшайска.

Вось больш-менш тыя паклёпы, якія п. Я. О. узьвёў на Беларускую гімназію.

Ня ўступаючы у палеміку з п. Я. О., павінен адзначыць па пунктах што:

1. Вялікарасейскай пляцоўкай гімназія ніколі ня была і ня ёсьць цяпер, што доказваецца як складам вучняў, так і вучыцялёў. Што датычыць замаскаваньня велікарускасьці, то гэта няпраўда, так як усе прадметы у Беларус. Гімназіі выкладаюцца пабеларуску, апрача матэматыкі у 7—8 кл. і то часова, чаго гімназія ні ад каго ня скрывае.

2. Што Беларуская гімназія істнавала для жыдоў і расейцаў і была чыста расейскай, спрастоўваецца статыстыкай, з якой відаць, што у гімназіі ёсьць:

Беларусаў	264	Хрысьціян	285
Велікарусаў	11	Іудзеяў	59
Жыдоў	59		
інш. нацыян.	12	інш. рэлігій	2

3. Сярод педагогаў і асоб, якія з самага пачатку працавалі у Белар. гімназіі, няма ніводнага, хто-б быў калі-небудзь сябрам арганізацый «Саюза Рускаго народу“, або «Міхаіла Арханела».

4. Ніколі дырэкцыя гімназіі не адказывала на запытаньне дэпартамэнту, што мае ўсе падручнікі ў беларускай мове да 6-ай клясы уключна. Яшчэ у прошлым вучэбным годзе амаль што ня усе навукі у старшых клясах гімназіі выкладаліся пабеларуску.

5. На жаданьне дэпартамэнту асьветы былі прадстаўлены падручнікі па гісторыі літэратуры, географіі Беларусі, гісторыі Беларусі і пачаткі друкуючыхся кніжак альгэбры і сярэдня-вечнай гісторыі. Ніводная кніжка ня была прадстаўляна ў рукапісу.

6. Ніякай патрэбы ня было, каб дэпартамэнт асьветы асыгнаваў поў міліёна на кніжкі па гісторыі і літэратуры, надрукаваныя ўжо 2—3 годы таму назад.

7. Гімназія да апошняга часу думала, што яна мае права вучыць дзяцей ува ўсіх клясах на беларускай мове. Аказваецца, што гэтага ня можна. Вучыць жа у старшых клясах дзяцей на польскай мове, якую мала хто з вучняў старшых клясаў добра ведае, гімназія і ўсё беларускае грамадзянства ня лічыла і ня лічыць магчымым.

8. Ніколі гімназія не згаджалася на навучаньне у старшых клясах на польскай мове. Таксама ніколі гімназія не прасіла, каб ей дазволілі выкладаць навукі у расейскай мове і пры тым выплачывалі яшчэ запамогі. Усё гэта выдумка п. Я.О.

9. Згаджаемся, што цярпець асяродкі вялікарускай агітацыі ня можна, але пры чым тут Бел. Гімназія? Вольнаж п. Я. О. не разбірацца у розніцы паміж велікарусамі і беларусамі.

10. Калі згодзіцца з п. Я. О. што толькі тады можна атрымаць концэсію на беларускую гімназію, калі будуць на беларускай мове адпаведныя падручнікі, то да будзе ведама п. Я. О., што і у польскіх гімназіях, а тым балей — унівэрсытэтах ня ўсе падручнікі ёсьць і значыцца..

Дай Бог кожнай польскай гімназіі мець такі кадр спецыялістаў-педагогаў, які мае 1-ая Вілен. Беларуская Гімназія.

Усе педагогі гімназіі, за выключэньнем 2, беларусы, пры тым у вельмі значнай меры віленцы, або наагул беларусы суседнік з віленшчынай блізкіх мяйсцовасьцяў, а не спад Казані і т. д. як воліць жартаваць п. Я. О.

Сорамна, п. Я. О., лгаць, лгаць і толькі лгаць на беларускую гімназію.

Дырэктар гімназіі **М. Кахановіч.**

Кнігапісь.

1. Тарас Гушча (Якуб Колас). Казкі жыцьця 1907—1921 г. Коўня. Друкарня Бака і Манкес. 1921. 8° (23×16). 84 стар. Кошт—.

Выйшла першая кніжка з цыклу заказанага у Коўні Камісарыятам Асьветы Совецкае Беларусі. Выдана прыгожа і старанна.

2. Сьветазар. Юбілейны №. Двухтыднёвая газэта Беларускага Асобнага Батальёну. Аўторак 27 верасьня 1921 г. 1-ы год выданьня. f° (44,5×35,5). 4 стар. (адбіта на шапірографе) У нумары „Гістарычны Шкіц“, „Родная Мова“, тры вершы В. Равіча, Корала і А. Смаленца, фэльетон „газэта з свайго кабінэту“, хроніка, твор к-ра баону падкоўніка Успенскага, жарты і рэбус. Выдае газэту культурна-асьветная камісія Б. А. Б., рэдагуе стар. лейтан. В. Разумовіч.

„Сьветазар“ ужо трэцьцяя вайсковая часопісь ў Літве: першай была „Варта Бацькаўшчыны“ (15 №№ з 9. I па 30. VI. 1920), другой—і цяпер выдаваемы „Вайсковы“ з 1. V. 1921.

3. Удругім нумару вайсковага квартальніку „Musų Žinynas“ зьмешчаны на літоўскай мове „Gudų Koriuomenes dalys Lietuvoje“ (беларускія вайсковыя часткі ў Літве) і „Gudu karo literatura“ (беларуская вайсковая літэратура), гістарычны і бібліяграфічны нарысы майора Ружанцова.

Украінскія пераклады беларускіх паэтаў.

Украінская прэса бяз вынятkaў заўсёды прыхільна ставілася да беларусаў і да беларускага руху.

Асабліва гэта зрабілася прыметным за астатнія часы.

Найбольшыя украінскія газэты—„Українська Трибуна“, „Українське Слово“, „Український Вістник“ і іншыя завялі навет сьпецыяльны аддзел „Беларускія Справы“, дзе адчасу-дачасу зьмяшчаюць важнейшыя ведамасьці з беларускага нацыянальна-культурнага жыцьця.

Венскі тыднёвік „Воля“ зьмесьціў навет 26 вершаў беларускіх паэтаў у перэкладзе вядомага украінскага паэта Олэксія Ярэмчэнко:

1) М. Багдановіч—Халоднай ночу... „Воля“ т. IV. № 3, 1920 г.; 2), 3), 4), 5) М. Багдановіч—Чуеш гул?.. Паміж пяскоў эгіпецкай зямлі... Бязнадзейнасьць. „Воля“ т. IV, № 5, 1920 г. 6), 7), 8) М. Багдановіч—Каліcь глядзеў па сонца я... У чарцы цёмнай і глыбокай... Мы доўга плылі... „Воля“ т. IV, № 7-8, 1920 г.; 9) Я. Купала—Ты прыйдзі... „Воля“ т. IV, № 9, 1920 г.; 10) М. Багдановіч—Досі ўжо працы... „Воля“ т. IV, № 10, 1920 г.; 11) А. Гарун—Загрымелі барабаны... „Воля“ т. IV, № 11, 1920 г.; 12), 13) М. Багдановіч—Калі зваліў дужы Гэракл... Трыолет—(Як птушка...) „Воля“ т. IV, № 12, 1920 г.; 14), 15), 16) М. Багдановіч—Ян і маці... Вечар... Я. Купала—Ці-то позна, ці-то рана... „Воля“ т. IV, № 13, 1920 г.; 17) М. Багдановіч—Нашых дзядоў... „Воля“ т. I, № 1, 1921 г.; 18), 19), 20), М. Багдановіч — Была калісь пара... Тэрцыны... Добрай ночы, зара-зараніца! „Воля“ т. I, № 2, 1921 г.; 21) Я. Купала—З табою... „Воля“ т. I, № 4, 1921 г.; 22) Я. Купала—Вольным гоманам сосен высокіх... „Воля“ т. I № 6, 1921 г.; 23), 24) М. Багдановіч—Ня блішчаць у час зьмярканьня... Ад сьпекі дышуць дахі... „Воля“ т. I, № 7-8, 1921 г., 25) Я. Купала—Памяці Т. Шэвчэнка „Воля“, Шэвчэн. №; 26), 27) М. Багдановіч—На вуліцах шырокіх... Шмат у нашым жыцьці... „Воля“ т. II, № 3-4 1921 года.

З большых артыкулаў, што зьявіліся за астатні час ў украінскай прэсе аб беларускай справе, трэба адзначыць:

I. Дмытро Дорошэнко—Беларускі нацыянальны рух за астатнія гады (фэльетон у № 33 бэрлінскай газэты „Українське Слово“ за 1921 г.).

II. Олэксій Ярэмчэнко—Кароткі начырк гісторыі беларускае літэратуры (артыкул у венскім тыднёвіку „Воля“ за 1921 г. т. III, № 6-8.

Курс на грошы ў Вільні.

21 кастрычніка 1921 г.

	мар.
Нямецкія маркі (1000)	32
Ост-маркі (1000)	31
Даляры	4315
Золата рублі (10)	18600

Рэдактар-выдавец М. Гарэцкі

Друкарня „ДРУК“ Субач, 2.